

მარია სიჩანიანი,

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა
და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
ხელმძღვანელები: ასოცირებული პროფესორი
ქეთევან ტრაპაიძე,
პროფესორი დავით ჯანელიძე

შიში - მარადიული თემის ამოსავალი წერტილი მისტიკურ ჟანრში

რეზიუმე

პირველი შთაბეჭდილება, რასაც გონება სიტყვა შიშის წაკითხვისას პროექტირებს, არასასიამოვნო შეგრძნებებს უკავშირდება. რა მოხდება თუ ამ ემოციას შევხედავთ არა როგორც სამარცხვინოს და სახიფათოს განსაზღვრებას, არამედ როგორც ამოუწურავ შემოქმედებით თემას. არსებობს მარადიული თემები და კარგ შემთხვევაში იმდენი ხედვის წერტილი, რამდენი ავტორიც ვიცით. სიყვარული ერთ-ერთი თემაა, რომელიც ინტეგრირებულია ყველა ჟანრში. სიახლენამდვილად არაა, რომ კინოხელოვნება სხვა ხელოვნების დარგების მსგავსად ზემოქმედებს ადამიანის ფსიქიკაზე, აზრებზე, შეხედულებებსა და რწმენაზე. ხელოვნების ამ უდიდესი გებუნებრივი უნარის გამო ყველა ავტორს დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება კაცობრიო-

ბის წინაშე. სწორედ ამიტომ უნდა დავფიქრდეთ – რას, რატომ, როგორ და რამდენად გულწრფელად ვყვებით.

კვლევის მიზანია მისტიკურსა და სხვა მძაფრ ჟანრებს შორის დავინახოთ მკაფიო სხვაობა: მისტიკური ჟანრი განისაზღვროს გახმაურებული პერსონაჟების პოპულარობის მაგალითზე; რა ტრანსფორმაცია განიცადა მაყურებლის ემოციურმა ინტელექტმა; რა სიჩქარით სვამდა ახალ კითხვებს და საუბრობდა თუ არა საჭირობოტო თემებზე. ასევე მკაფიოდ განისაზღვროს, თუ რა საფუძველი აქვს შიშის მარადიულ თემად ჩამოყალიბებას.

„კაცობრიობის ისტორია მოწმობს, რა დიდი იყო ადამიანის მცდელობა, დაეძლია, გადაეღობა, დაეთრგუნა ან ნაკლებად შეეგრძნო შიში, მასთან ბრძოლას კი თავის თავზე

მაგია, რელიგია და მეცნიერება იღებდა“. უნებლიედ ამ სიტყვებით ფრიც რიმანი განსაზღვრავს დროს – თუ რამდენი ხანი იქნება აქტუალური ჟანრი, რომელიც შიშის განმარტებიდან იღებს სათავეს, ან პასუხობს იმ თვისებებს, რომელთაც ეს მოვლენა ითავსებს. ასევე ხაზს უსვამს, რომ თემა დაუსრულებელია, სანამ არსებობს ახალი ადამიანი და ახალი დრო.

მინდა გამოვყო ორი კინოეკრანული ფენომენი, „ალქაჯი“ – ქალის პერსონაჟი მისტიკური ჟანრიდან და „ვამპირი დრაკულა“ – ამავე ჟანრის ყველაზე ცნობილი მამაკაცი. ამ პერსონაჟებზე გადაღებული პირვანდელი ფილმები ერთნაირად შოკისმომგვრელი იყო მაყურებლისთვის. აიკრძალა ჩვენებები, იყო კინოფირების განადგურების მცდელობები, საზოგადოებისგან გაკიცხვა, მაგრამ სწორედ ეს საზოგადოება ჩუმად მაინც დადიოდა მიწისქვეშა ჩვენებებზე. დროთა

განმავლობაში ამ ორი პერსონაჟის ევოლუციამ კაცობრიობისთვის საჭირობოროტო ბევრი თემა გამოიტანა სააშკარაოზე. განსაზღვრა, თუ რა არის ძირითადი შიში...

რატომ იქნება მისტიკური ჟანრი საინტერესო და მუდამ აქტუალური? სწორი პასუხია – შიში. გერმანელი ფსიქოლოგი და ფსიქონალიტიკოსი თავის ნაშრომში „შიშის ძირითადი ფორმები“ წერს – „შიში ჩვენი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. იგი დაბადებიდან სიკვდილამდე ახალი, გარდასახული ფორმებით გასდევს ჩვენს არსებობას“.

ფრიც რიმანის სიტყვებში იკითხება ძირითადი მოტივი, თუ რა გრძნობა შეიძლება და გამხდარიყო პოპულარული ჟანრის (მისტიკა, ჰორორი, ტრილერი, დრამა) ჩამოყალიბების მიზეზი. მიზეზი კი ისაა, რომ სანამ იარსებებს ადამიანი და აწმყო დრო, იარსებებს შიში, რომელიც გამუდმებით აუწყობს ფეხს თანამედროვეობას.

საკვანძო სიტყვები: შიში, მარადიული თემა, მისტიკური ჟანრი, ალქაჯი, ვამპირი, თავისუფლება, უკვდავება

მსოფლიო ხელოვნებაში მისტიკას, როგორც ფენომენს და მეტაფიზიკური რეალობის ამსახველ ფორმას, ასევე როგორც ცნობიერების მეორე „მესთან“ დაკავშირებულ სამყაროს, ერთ-ერთი

მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, ვინაიდან ადამიანის სწრაფვა შეუცნობლისკენ, არაამქვეყნიურისკენ, ყოველთვის ძალიან დიდი იყო და არის, მიუხედავად ტექნიციზმის მზარდი მასშტაბებისა. ვერ უარვყოფთ იმასაც, რომ ის ერთ-ერთი ფართო გზაა ემოციების, იდეების, გრძნობების გამძაფრებულად, სიღრმისეულად გამოხატვისთვის.

შიში – გრძნობა, რომელიც სხვადასხვა გამოვლინებით გვხვდება ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მისტიკურ ჟანრის დახმარებით გვიყვება თავის წარმომავლობას, ქცევისა და პიროვნების კომპლექსების მიზეზშედეგობრიობას. კაცობრიობის ისტორიაში დასაბამიდან დღემდე, ადამიანს ყოველთვის ეშინოდა, ეშინია და შეეშინდება. რისი? ამაზე ნებისმიერ ინდივიდს გააჩნია საკუთარი პასუხი, რომელიც გარემო ფაქტორების მიხედვით გარკვეულ კანონზომიერებებს ქმნის და უამრავ ფობიას ბადებს. ადამიანს უკვე ათასწლეულებია ეშინია, ამ შიშთან ერთად, ფეხდაფეხ მიუყვება დროს და მეტიც, ვერ ვითარდება ამ გრძნობის გარეშე. ეს ერთ-ერთი მიზეზია იმისა, თუ რატომ არ კარგავს მნიშვნელობას შიშის, ამოუცნობის და აუხსნელის ემოციებზე დაფუძნებული ჟანრი.

შესაძლოა დაგვებადოს კითხვა: რატომ შიში? ხომ არსებობს სიყვარული, რომლისკენაც მთელი ცხოვრება ვილტვით, თუმცა, თუ მივაქცევთ ყურადღებას მორწმუნე ადამიანს, მას არა ღმერთის მოყვარულს, არამედ ღვთისმოშიშს ვუწოდებთ. სიყვარული შორეული, რომანტიზებული, ან ქიმიურ პროცესებამდე დაყვანილი გრძნობაა.

რატომ მოგვწონს ის, რაც გვაშინებს და რატომ გვიზიდავს ის, რისიც არ გვესმის? იმიტომ რომ ეს ყოველივე გვიკავშირდება ჩვენ, ადამიანებს – ვინც ვიცით საკუთარი ფარული სურვილები და აზრები, რომელთაც არასოდეს გავუმხედლით სხვას. ჩვენ ვიცით, თუ რა შეგრძნებაა შიში, მისი გადალახვა ან ვერ გადალახვა, ამის გამო, ნებისმიერი სცენარის განვითარებისას პირველი იმპულსი შედარებაა – „მას ჩემზე მეტად ეშინია“, ან „მე გადავლახე, იმან ვერ“... შიში ცხოვრების მუდმივი თანამგზავრია, რის გამოც ნებისთ თუ უნებლიედ, მაშინაც კი, როდესაც ვხუჭავთ თვალებს, სმენად ვართ ქცეულნი. გვანტერესებს მაშინაც, როდესაც არ გვინდა... ფსიქოლოგიაში შიში უარყოფითად შეფერილ ემოციურ პროცესად ითვლება.¹

¹ Вольфа, Страх, 1880-1882.

„კაცობრიობის ისტორია მოწმობს, რა დიდი იყო ადამიანის მცდელობა, დაეძლია, გადაეღობა, დაეთრგუნა ან ნაკლებად შეეგ-რძნო შიში, მასთან ბრძოლას კი თავის თავზე მაგია, რელიგია და მეცნიერება იღებდა“.²

ამ სიტყვებით, ფრიც რიმანი უნებლიედ განსაზღვრავს დროს, თუ რამდენი ხანი იქნება აქტუალური ჟანრი, რომელიც შიშის ცნე-ბიდან იღებს სათავეს, ან პასუხობს იმ თვისებებს, რომელთაც ეს მოვლენა ითავსებს. ასევე აღნიშნავს, რომ თემა დაუსრულებე-ლია, სანამ არსებობს ახალი ადამიანი და დრო. შესაძლოა, ეს აზრი ბევრისთვის არასასიამოვნო იყოს, მაგრამ აზობებს დავაკ-ვირდეთ მაყურებლის მოთხოვნებს, ყველაზე პოპულარულ სახე-ებს, რომლებიც თავად ამ მოთხოვნილებებმა შექმნა ისტორიაში, ასევე ხედვისა და აღქმის ცვლილებებს მაყურებლის დამოკიდე-ბულებში მისტიკასთან. გადავინაცვლოთ წარსულში - როგორც კი გამოსახულებას სივრცეში გამოსახვის საშუალება მიეცა, იტენ გასპარ რობერტსონმა, შოუ „ფანტასმაგორიით“, მიიქცია მასის ყუ-რადღება. იმ დროისათვის, თავზარდამცემი შოუ შეიძლება პირ-ველ მისტიკურ სანახაობად ჩაითვალოს; და თუ გავითვალისწი-ნებთ გზას, რომელსაც გადიოდა მაყურებელი - ვგულისხმობ სა-საფლაოს, იმისთვის რომ მიეღწია ეკლესიის ნანგრევებამდე, სა-დაც შოუს აჩვენებდნენ, მაშინ სავსებით ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ ადამიანის ინტერესი შეუცნობლის მიმართ, შიშთან უძღურია. ასევე აღსანიშნავია, რომ გასპარის ასეთი ქმედება ავლენს დრა-მატურგიული კონცეფციის აუცილებლობას ნებისმიერი სანახაო-ბისთვის და „ფანტასმაგორია“ შესაძლებელია ჩაითვალოს დრა-მატურგიული იდეის მისტიკურ ჟანრში გაცოცხლების ერთ-ერთ „პირველყოფილ“ მცდელობად, სადაც ეკლესიის ნანგრევებამდე მიმავალი გზა - ამბის დასაწყისად, განვითარებად შეგვიძლია მი-ვიჩინოთ. ფინალი კი უკვე თავად ფანტასმაგორიებს უკავშირდე-ბა. მინდა კვლევაში ორი მისტიკური პერსონაჟის დახმარებით თვალსაჩინო გავხადო ის მარადიული თემები, რომლებიც აქტუა-ლურობას არასდროს დაკარგავს. თავისუფლებისთვის, საკუთარი ადგილისთვის, სიცოცხლისთვის, ერუდირებისთვის ბრძოლა, ეგ-ზისტენციალური კრიზისი და უკვდავების არსი - ეს თემები სწო-რედ ამ მისტიკურმა პერსონაჟებმა შემოიტანეს კინემატოგრაფში, საუბარია ალქაჯებსა და ვამპირებზე.

² რიმანი, შიშის, გვ. 13.

რას წარმოადგენს ალქაჯი (კუდიანი, გრძნეული ან ჯადოქარი) – ქალი, რომელიც დაკავებულია ჯადოსნის საქმიანობით, უმეტესად მისი ჯადოქრობის უნარი თანდაყოლილია. გრძნეული შეიძლება იყოს, როგორც ბოროტი, ასევე კეთილი. მათ სახელი შუა საუკუნეების ევროპამ ინკვიზიციის პერიოდში გაუტეხა და ბოროტებასთან, ან რაიმე საშინელებასთან გააიგივა. გრძნეულები, ისევე როგორც ჩვეულებრივი ადამიანები, სხვადასხვა ხასიათსა და ბუნებას ამჟღავნებენ. მათ აერთიანებთ მხოლოდ ის, რომ ფლობენ იდუმალ ცოდნას გარშემომყოფ ბუნებაზე, სამყაროზე და იციან ამ ცოდნის გამოყენება. სხვადასხვა ქვეყანაში გრძნეულებზე სხვადასხვა აზრია. მათ მიაწერენ სხვადასხვანაირ გარეგნობას, ან შესაძლებლობებს იმის მიხედვით, თუ სად ბინადრობენ ისინი. ქალის, როგორც ალქაჯის სახე, ბევრი მხატვრის ინსპირაციის საგანი იყო. ასევე, მათ განსაკუთრებული ადგილი დაიმკვიდრეს კინოხელოვნებაში.

უხსოვარი დროიდან, ადამიანები ცდილობდნენ აეხსნათ ესა თუ ის, მათთვის გაუგებარი მოვლენები, ბოროტი ან კეთილი ძალების ჩარევით. შუა საუკუნეებში, ალქაჯებზე ნადირობამ პიკს მიაღწია: ასაკი, ცუდი გარეგნობა, ან ახალგაზრდობა და სილამაზე – ნებისმიერი მიზეზი იყო საკმარისი ალქაჯობისა და ეშმაკთან კავშირის ბრალდებისთვის. XVIII საუკუნის მიწურულს, ინკვიზიცია წითურ, ან მწვანეთვალეა ქალებს ალქაჯობის, ხოლო ტყუპების დედებს ბავშვებთან ერთად, ეშმაკთან კავშირის ბრალდებით კოცონზე საჯაროდ წვადა. ასევე ნუ დავივიწყებთ სალემისა და პენდელის ალქაჯების გახმაურებულ შემზარავ სასამართლო პროცესებს ალქაჯების წინააღმდეგ. ალქაჯები (დანიურ. Hæxan) კინემატოგრაფში დამსახურებულ ადგილს იკავებენ, რადგან ეს პერსონაჟი, გარდა იმისა, რომ მრავალფეროვან და სრულიად ურთიერთსაპირისპირო სახესა და ხასიათს გამოხატავს, მას ასევე ნისლიანი საბურველის მსგავსად მოსდევს გარკვეული პირობითი სამყარო, ტრადიციები. ალქაჯი კინოში ან, ძლიერი, იდუმალი, მანიპულატორი ქალის სახეს ატარებს, რომელსაც, სიუჟეტის მიხედვით, მრავალი თვისება, სხვადასხვა შიში და მოთხოვნილება გააჩნია, ან უსუსური, ფაქიზი არსების მსგავსი სახით გვევლინება, რომელსაც გარემოცვა იმდენი ხანი ამცირებს, უარყოფს და ცდილობს მის გამოყენებას, არაფრად ჩავდებას, რომ საბოლოოდ ის ალქაჯის თვისე-

ბებს იძენს. ამ თემატიკის ძალიან ბევრი ფილმი არსებობს, თემატიკი აქტუალობას დღემდე არ კარგავს. განსხვავებით პირვანდელი წარმოდგენებისა, ალქაჯი, როგორც პერსონაჟი, კინოში ხშირად მერყეობს უარყოფითსა და დადებითი ხასიათის მატარებელ გმირს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ ალქაჯი და მისტიკა განუყრელია, მათ ძალიან ხშირად ვნახავთ მელოდრამაში, კომედიასა და დოკუმენტურ კინოშიც კი;

1922 წელს, დანიელმა რეჟისორმა ბენჟამინ კრისტენსონმა მხატვრულ-დოკუმენტური მისტიკური ჟანრის ფილმი გადაიღო, სახელწოდებით „ალქაჯები“. ეს თეტიკა, ფერთა გამა, კომპოზიციები და ამბები, რომლებიც რეჟისორმა ამ ფილმში შემოგვთავაზა, გარკვეული კანონზომიერებებით მეორდება ამ თემატიკის ფილმებში. ქალი პერსონაჟი, ძალიან უშნო, ბებერი, კოჟრებით, ან ძალიან ლამაზი, მიმზიდველი, მაცდური, დამოუკიდებელი, ერუდირებული, ან ისტერიული. ბრალდება, სოციუმისაგან გამორჩეულობის ნიჟადაგზე. ზებუნებრივთან, ეშმაკეულთან კავშირი - აქ აუცილებლად იკვეთება მისტიფიკაციის დეტალები: სიმბოლოები, ცხოველები, მსხვერპლშეწირვა, წარმართული რიტუალები, მთვარე, ცოცხზე ფრენა, ეროტიკული აღვირახსნილი ქმედებები. დაპირისპირებული მხარე - რელიგია, სოციუმი, ლტოლვით შეპყრობილი მამაკაცი. სასჯელი - ძალადობრივი და ალოგიკური, საზოგადოების მხრიდან. იდუმალებით მოცული ღამის ფონი. შეკრებები, რიტუალები, ბნელი საქმეები. შეთქმულებისა და ინტრიგების სტრატეგიული მოზომილი ტემპორიტიმი. თვითგადარჩენა - ეს პუნქტი მერყეობს ტრაგიკული ბედისწერიდან - შეუბრალებელ შურისძიებამდე. ამოსავალ წერტილად იქცა შემდგომი კინოსურათებისთვის. დროთა განმავლობაში ამ კანონზომიერებების დახმარებით ფილმებში ბევრი ახალი თემა წამოიჭრა, თინეიჯერული და რელიგიური ძალადობიდან დაწყებული (ბრაიან დე პალმას „კერი“), საკუთარი თავის შეცნობისა და ალტერ ეგოს მიღებით დასრულებული (რობერტ ეგერსის „ალქაჯი, ახალი ინგლისის ზღაპრები“). ზოგ კინოსურათში ალქაჯის დამახასიათებელი თვისებები ანტაგონისტ და პროტაგონისტ პერსონაჟებზე განაწილდა, რამაც საოცარი სიმძაფრე შესძინა კინოსურათს, საუბარი მაქვს - რომან პოლანსკის „როზმარის ჩვილზე“. ამ პერსონაჟმა სიღრმისეულად აღწერა ქალური ბუნების ყველა შრე და მტკივნეული ისტორიული ტრიგერი

მისი ყველაზე ნაზი წერტილიდან ყველაზე ცხოველურ წერტილამდე. რაც შეეხება „ვამპირს“, ის მითოლოგიური ან ფოლკლორული არსებაა. უმეტეს შემთხვევაში, განმარტების და მითების თანახმად, ის გაცოცხლებული ადამიანის ცხედარია, რომელიც ადამიანის ან ცხოველის სისხლით იკვებება. მისი ანალოგები სხვადასხვა კულტურაში არსებობს. ამბები სისხლისმსმელი მიცვალებულების შესახებ, მსოფლიოს თითქმის ყველა თქმულებასა და ლეგენდაში გვხვდება, მათ შორის ყველაზე ძველ ქვეყნებშიც.³ თუკი მისტიკური კინოს პოპულარული ქალი პერსონაჟი აღქაჯია, მაშინ გრაფი დრაკულა, როგორც წესი, ვამპირთა მეტაფორად მოიაზრება კაც პერსონაჟებში. გინესის რეკორდების წიგნის მიხედვით, მსოფლიოში დრაკულას შესახებ 272 ფილმია გადაღებული, მათგან 155 კი სრულმეტრაჟიანია. თუმცა, მათი უმეტესობა დაფუძნებულია ბრემ სტოკერის პერსონაჟზე და არა ვლად ცეპეშის ისტორიულ პიროვნებაზე. ფილმები ცეპეშის შესახებ, რიცხობრივად სულ ერთ ათეულს უდრის. მათ შორის, ფილოსოფიური ალეგორიების მთელი რიგი ახასიათებს ექსპრესიონიზმის შედეგს „ნოსფერატუ, საშინელებათა სიმფონია“⁴ გერმანელი რეჟისორის, ექსპრესიონისტული მიმდინარეობის ლიდერის, ფრიდრიხ მურნაუს,⁵ 1921 წელს გადაღებული ფილმია, რომელიც ეკრანზე 1922 წელს გამოვიდა. მურნაუს სტოკერის რომანის, „დრაკულას“ ეკრანიზაცია სურდა, მაგრამ კინოსტუდიამ Prana Film რომანის გამოყენების უფლება ვერ მოიპოვა. იმისათვის, რომ მურნაუს გაეგრძელებინა ამ ფილმზე მუშაობა, მან გმირებს სახელები შეუცვალა და ასევე გადააკეთა სიუჟეტიც. მას შემდეგ, რაც ფილმი ეკრანზე გამოვიდა, სტოკერის ქვრივმა სასამართლოში იჩივლა და ფილმის ყველა ასლის განადგურება მოითხოვა.

სტუდია Prana Film, ამის გამო გაკოტრდა, ხოლო „ნოსფერატუ“ მისი პირველი და უკანასკნელი ფილმი აღმოჩნდა. ამ დროისთვის, ფილმი მთელ მსოფლიოში გავრცელდა და სწორედ ამ საავტორო კონფლიქტის მიზეზით, რამდენიმე ასლი შემორჩა. ერთ-ერთ ასლზე, ფირის სხვადასხვა ნაწილზე სხვადასხვა ფერია დატანილი

³ McNally, Raymond, In Search, 1994, p. 117.

⁴ Савочкин, Рецензия.

⁵ მურნაუ- ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი გერმანელი კინორეჟისორი უხმო პერიოდის კინოში. ის ითვლება 20-იანი წლების გერმანული კინო ექსპრესიონიზმის გამორჩეულ პერსონად.

ფილმში ატმოსფეროს გასამძაფრებლად. დღევანდელი ინფორმაციით, „ნოსფერატუს“ ერთადერთ, ორიგინალურ, სრულ ვერსიას გერმანელი ფილმების კოლექციონერი, მაქს შრეკ ჰანს გაუტენბურგი ინახავს. კრისტენსენის „ალქაჯების“ მსგავსად - მურნაუს ნოსფერატუმ ვამპირული კინო ესთეტიკურ კანონზომიერების და ახალი მარადიული თემების ძიებას ჩაუყარა საფუძველი. დღესდღეობით კანონზომიერებები, რომლებიც ყველა მისტიკური ჟანრის ფილმს, სადაც ვამპირი ფიგურირებს, აერთიანებს, შემდეგია: ვამპირის სახე - მარტოსული, ან განმარტოებისკენ მიდრეკილი, უკვდავი, სისხლისმსმელი, ფრთხილი და დაუნდობელი მტაცებელი, ფერმიხდილი, გამხდარი და დასამახსოვრებლად ცივი და მშვიერი მზერით, არისტოკრატის მკაცრი კლასიკური დეტალებით კოსტიუმში. მას ახასიათებს ჩუმი გადაადგილების და ჰიპნოზურად მშვიდი ურთიერთობის უნარი. მურნაუს ვამპირი გერმანული კინო ექსპრესიონიზმის ქმნილებაა, რაც განაპირობებს იმას, რომ მისი სახე კრებითია და ის აუცილებლად მოკლებულია ადამიანობას და სიცოცხლეს. ყოველივე ამას, ემატება მისი მანერული სიარული და ქცევა.

გარემო და ატმოსფერო - პირქუში, გოტიკური არქიტექტურის ელემენტებითა და ავისმომასწავებელი ბუნების მოვლენებით - წვიმით, ჭექა-ქუხილით და ქარით, ასევე აუცილებელი ინტერიერის ატრიბუტი კუბოთი, რომელშიც ვამპირს სძინავს. ამ რეკვიზიტის არსებობა სიკვდილის განწყობასთან გვაახლოებს. ასევე აღსანიშნავია წყვდიადის რომანტიკული ფონი, სადაც განათება უდავოდ დიდ როლს თამაშობს - მოძრავი ჩრდილებით, ცივ კედლებზე. მურნაუს ნოსფერატუს გარემო ასევე გერმანული კინო ექსპრესიონიზმის მიმდინარეობას პასუხობს გეომეტრიული ფორმების სიჭარბით ინტერიერში და კადრში გვირების განლაგების კომპოზიციური წყობით - თითქოს ტეტრაგრამების წერტილების განლაგების მსგავსად. ასევე კონტრასტული და მაყურებლის ემოციური ფონის შესაქმნელად დაგეგმილი განათებით. მოწინააღმდეგე - მსხვერპლი, მონადირე, ან საზოგადოება. მურნაუსთან მოწინააღმდეგე ჯერ ახალგაზრდა იურისტი, შემდეგ კი მისი ცოლია. საბოლოოდ, ქალი თავს სწირავს ვამპირის განადგურებას - ეს მოტივი განსაკუთრებით სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა ვამპირების გასანადგურებლად მიმართულ სიუჟეტებში. ერთიგზი და

სიყვარული - მსხვერპლის ყელზე კბენა ძლიერი ეროტიკული დეტალია, რასაც ამძაფრებს ის, რომ მსხვერპლი ყოველთვის დაჰინობნობებულ, ან ეიფორიულ მდგომარეობაში იმყოფება. ეს ძალიან ჰგავს სექსუალური პრელუდიის ინსცენირებას. სასიყვარულო ხაზი კი ყოველთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან მოვლენებს უკავშირდება, რაც მას უფრო რომანტიკულს, ტრაგიკულს და მძაფრს ხდის. მურნაუს ფილმში, ეს მოტივი ეპოქასთან შესაფერისადაა გამოყენებული. დაღლილობა, სიბრძნე, ნელი თხრობის ტემპორიტმი - განმარტოებული პერსონაჟი მოშივებული და დაღლილია მაშინ, როდესაც მის სივრცეში ჩნდება სიცოცხლით სავსე ადამიანი. ის ერთდროულად იკმაყოფილებს ორ მოთხოვნილებას: კომუნიკაციაში შედის და თან მისით იკვებება. ცოდნა, მანერები და სიბრძნე, რომელიც დაგროვილი აქვს საუკუნეების მანძილზე, მსხვერპლის დაინტრიგების და დაინტერესების საუკეთესო გზაა. სწორედ ურთიერთობის ეს ფორმა ქმნის თხრობის მდორე ტემპს. მიზანი - თემა საკმაოდ მასშტაბური და ამავდროულად ბანალურია, ვამპირებთან მიმართებაში. დიდი ხნით განმარტოებულ მონსტრს მოსწყინდება და ადამიანებთან სიახლოვე სურს, რაც მხოლოდ უბედურებას იწვევს. არის თუ არა ეს ვამპირის მიზანი?! არა, ეს უბრალოდ შედეგია, რომელსაც შიშშილი და მტაცებლური ბუნება იწვევს. არც ძალაუფლების მოპოვებაა ვამპირის მიზანი. ის უკვდავია, რაც პირდაპირ უინტერესოს ხდის ძალაუფლებისადმი მის ლტოლვას. ძირითადად, ეს ელემენტი ყველა ავტორისგან იმ რაკურსითაა მოწოდებული, რისთვისაც თავად გამოიყენებდა უკვდავებას. ეს ხდის ვამპირებზე ფილმებს განსაკუთრებით მომხიბვლელს. ადამიანის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული შიში, სწორედ რომ სიკვდილია. მაყურებელს ვაშორებთ ყველა ცხოვრებისეულ რუტინულ პრობლემას და ვაყენებთ მარადისობის პირისპირ. ვთავაზობთ პერსონაჟს, რომელმაც ბევრი რამ უნდა იცოდეს და მრავალ კითხვაზე უნდა ჰქონდეს პასუხი. ეს ერთდროულად გვამშვიდებს და ბავშვურ ცნობისმოყვარეობას გვიღვიძებს. უკვდავების დასასრული - ეს მოტივი კინოში ცვალებადია. მურნაუმ შემოიტანა ახალი ტენდენცია და ვამპირი მზის სხივებით მოკლა. ეს ფანტაზია არ ახასიათებს ვამპირების განადგურების ხერხს ფოლკლორიდან, თუმცა საპატიო ადგილი დაიმკვიდრა ვამპირული თემის მისტიფიკაციაში. ასევე შევხვდებით სხვადასხვა ხერხს,

როგორებიცაა: ცეცხლის წაკიდება, თავის და კიდურების მოკვეთა, გულის განგმირვა საღბის საშუალებით, ნაკურთხი წყალი და ნიორი. ყველაზე მნიშვნელოვანი თემა, რაც ვამპირულმა კინომ წამოჭრა, უკვდავებაში სიცოცხლის აზრის ძიებაა. ამ ტენდენციამ გამოიწვია ის, რომ თხრობა უფრო და უფრო მარტივი, ფილმები კი მეტად ატმოსფერული გახდა. ეს მეტამორფოზი ყველაზე უკეთ აღიქმება ჯიმ ჯარმუშის ფილმში „მხოლოდ შეყვარებულნი გადარჩებიან“. ფილმში ცხოველური ინსტინქტური შიმშილი გააზრებულმა სელექციურმა კვებამ ჩაანაცვლა. ხოლო სამყაროზე ბატონობის ძალიან ადამიანური სურვილი - სიყვარულის შენარჩუნების და სილამაზით ტკბობის სურვილმა.

მივუბრუნდეთ კითხვას: „რატომ მოგვწონს ის რაც გვაშინებს და რატომ გვიზიდავს ის რისიც არ გვესმის, ან ვერ ვხსნით“.

ვუბრუნდებით შიშს. ადამიანის ბუნებისთვის დამახასიათებელი არაერთი ტიპის შიში ტრანსფორმირდება დროსთან მიმართებაში. ჩვენ მიჩვეულნი ვართ შიშის, როგორც უარყოფითი ემოციის აღქმას. თუმცა მოდით შევხედოთ მის დადებით მხარესაც. ფრიც რიმანმა ნაშრომში „შიშის ძირითადი ფორმები“ გამოყო შიშის მნიშვნელოვანი როლი ადამიანის ცხოვრებაში. ის წერს:

„შიში ყოველთვის ისეთ სიტუაციაში გამოვლინდება ხოლმე, რომელსაც ადამიანი საერთოდ მოუზადებელი ხვდება. განვითარების ნებისმიერი პროცესი, თუ პიროვნული სიმწიფისკენ გადადგმული ყოველი ნაბიჯი, შიშს უკავშირდება, რადგან იგი რაღაც სიახლის მაუწყებელია. შინაგანი თუ გარეგნული თვალსაზრისით, შიში ყოველთვის უცნობი და გაურკვეველი სიტუაციებისკენ გვიბიძგებს, როგორც არასოდეს შეგვხვედრია და საკუთარ თავზე არ გამოგვიცდია“.

რიმანის სიტყვებში ერთდროულად ორი მნიშვნელოვანი საკითხია წამოჭრილი. პირველი ის, რომ შიში ცნობისმოყვარეობას აღვივებს, ეს კი უბიძგებს ადამიანს, შეეგებოს მისთვის გაურკვეველსა და ამოუცნობს. ასე რომ, ნებისმიერი პერსონაჟი რეალური თუ არარეალური, კაცობრიობის ცნობისმოყვარეობამ გახადა პოპულარული. მეორე საკითხი - შიშის გადალახვა ადამიანის განვითარებისთვის აუცილებელია. სწორედ ეს არის ინტერესის მიზეზი მათ მიმართ.

ვინაიდან კინოხელოვნება არ არსებობს მაყურებლის გარეშე, რომელიც ყოველთვის ითხოვს მეტს და მეტს ავტორებისგან. გაჩნდა ჟანრული მიქსის იდეაც. ყველა ჟანრს გააჩნია ერთგული მაყურებელი, მაგრამ მათი საყვარელი ჟანრების მიქსი მისტიკურ ჟანრთან ყოველთვის ახალი და საინტერესო გამოცდილებაა. მისტიკური ჟანრი ხშირად ერევათ ფენტეზსა და ჰორორში, რადგან ხანდახან ამ ჟანრების ფორმა ჰგავს გამოგონილ სამყაროს, ან მოიცავს შემზარავ სისხლიან სცენებს. თუმცა მისტიკურ ჟანრთან ხასიათითა და თხრობის თავისებურებებით ახლო ჟანრები – დეტექტივი, ფსიქოლოგიური ტრილერი ან დრამა უფროა. დეტექტიური ჟანრის სიუჟეტის ძირითადი ელემენტი – გამოძიებაა, სიმართლის დადგენა, სამართლიანობის აღდგენა, ფსიქოლოგიური ტრილერის – ქვეცნობიერთან ან არაცნობიერთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა; ფსიქოლოგიურ დრამაში – კომპლექსების და წარმოუდგენელი აკვიატებული შიშების თუ გრძნობების ვიზუალური მატერიალიზება და ამ ყველაფერთან ბრძოლა. არანაირ ზებუნებრივს, ოკულტურს ან მითოლოგიურს ამ ჟანრებთან საერთო არაფერი აქვს და სწორედ ეს განასხვავებს ზემოხსენებულ ჟანრებს მისტიკურისგან. რატომ არის მისტიკური ჟანრი საინტერესო და მუდამ აქტუალური? პასუხია – შიში.

გერმანელი ფსიქოლოგი და ფსიქოანალიტიკოსი ფრიც რიმანი⁶ თავის ფსიქოლოგიურ ნაშრომში „შიშის ძირითადი ფორმები“ წერს:

„შიში ჩვენი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. იგი დაბადებიდან სიკვდილამდე ახალი, გარდასახული ფორმებით გასდევს ჩვენს არსებობას“.⁷

ფრიც რიმანის სიტყვებში იკითხება ძირითადი, თუ რა გრძნობა შეიძლებოდა გამხდარიყო პოპულარული ჟანრის (მისტიკა, ჰორორი, ტრილერი, დრამა) ჩამოყალიბების მიზეზი.

⁶ გერმანელი ფსიქოლოგი და ფსიქოანალიტიკოსი.

⁷ რიმანი, შიშის, გვ.13.

ბიბლიოგრაფია:

1. არუტინოვა ბ., მარწყვიშვილი ხ., დიდი წიგნი ფსიქოლოგიაზე, გამომცემლობა პალიტრა, თბ., 2020.
2. რიმაწუ ფ., შიშის ძირითადი ფორმები, გამომცემლობა, წიგნი და ერი, თბ., 2022.
3. დოლიძე ზ., მსოფლიო კინოს ისტორია, გამომცემლობა, კენტავრი, თბ., 2007.
4. ლოტტე ა., პოსტ მოდერნ ტექნოლოგიები, დემონური კინო, თბ., 2010.

Maria Sichanin,
Shota Rustaveli Theater and Film Georgia State University
Ph.D. student,
Supervisors – Associate Professor Ketevan Trapaidze,
Professor Davit Janelidze

FEAR – THE STARTING POINT OF THE ETERNAL THEME IN THE MYSTICAL GENRE

Abstract

Keywords: fear, eternal theme, mystical genre, witch, vampire,
freedom, immortality

Fear is an emotion or feeling that appears when a threat is detected. The first impression aroused in our mind while reading the word „fear“ is related to unpleasant emotions. What if we approach this emotion as an eternal and infinite topic for creativity rather than something related to shame or danger? We can agree that there have been no new topics in cinematography for a long time. There are everlasting topics and as many points of view as there are authors. Love is one of the eternal ideas that is integrated into all genres. The reason for this is the nature of the spectator. The emotions caused by watching people in love on the screen grant us hope and a magical feeling that we are not alone. There is nothing new in stating that cinematographic art, like any other field of art, affects humans psychologically and influences their thoughts, views, and beliefs. Because of this immense supernatural ability of art, every author has a great responsibility to humanity. That’s why we have to think about what, why, how, and how honest we narrate. While considering what they want to make a film about or who their characters are, present-day authors should have insight into the significance of the phenomenon of fear and take it as a starting point. This subtle approach toward human fear distinguishes the mystery genre from horror and fantasy. The difference between them is essential to be visible and well thought out.

The purpose of the research is to see a clear difference between

the mystery genre and other thrilling genres; To determine, on the example of the popularity of the most famous characters in this genre, what transformation the emotional intelligence of the audience has undergone and how intensely the mystery genre has proposed new questions and complex issues. Also, to clearly define, from a scientific point of view, what is the basis for establishing fear as an eternal topic.

„The history of mankind illustrates our never-ending efforts to govern anxiety, to allay, to overcome or to confine it. Magic, religion, and science have all attempted this“.

With these words, Fritz Riemann unwittingly sets time limits on how long the genre originated from the definition of fear or responds to the features that it contains remains relevant. It also emphasizes that the topic is everlasting as long as there is a new man and time. This thought may be annoying for many, but let's look through the demands from the audience in world history, the most popular characters that these demands have provoked, and the points of view and perception. Let's move to the past – as soon as the image was allowed to be displayed in space, Etienne-Gaspard Robertson, with the show Phantasmagoria, attracted mass attention. At that time, this terrifying show might be regarded as the first mystical performance, and considering the path the audience had to take – I mean the cemetery – to reach the ruins of the church where the show Phantasmagoria was being performed, it is quite natural if we consider that human interest in the unknown overpowers the fear. It is also worth noting that such decisions made by Robertson demonstrate the necessity of dramaturgy in any show. Phantasmagoria can be considered a „primitive“ attempt at dramaturgy: the road leading to the ruins of the church is the beginning of the story and can be its development, creating the appropriate atmosphere – suspense and the appearance of the phantasmagoric images – the finale. Over time, the variety of this genre in cinematography was determined by different types of literature – myths, detective stories, and biblical parables. Meanwhile, the topic of exorcism became popular, and so on. I'd like to bring two screen phenomena out: „Witch“ as a female character and „Vampire Dracula“ – as the most recognizable male of the mystery genre.

The first films made on both of these characters were equally shocking for the audience – there were screening bans, attempts to destroy the tapes, and reprimand from society. But the same people still secretly went to underground screenings. Over time, however, the evolution of these two characters in the mystery has brought up many complex issues significant to humanity and clearly defined humanity's most basic fears.

Let's start with the fact that the more modern is the film about the Witch, the more intensively the regular and natural elements are expressed. In addition to folklore features and character traits, the substantial topics hidden behind the hysteria of fear are revealed. Characters with the witch traits, whether heroes or antiheroes, power-obsessed or fragile, repeat specific attributes that influence the structure of the films. Mystery on the edge of intrigue – a motif that underlies all mystery genre movies, where an occult background or a witch character appears. Despite the pacing and seemingly simple plot, what's interesting is that this character feels comfortable in all genres, and its accompanying motif adds a unique poignancy to each of them. Also, when viewed from a distance, the Vampire depicts the portrait of the toxic man. It is hard to communicate with him. He knows too much, making it impossible to argue with him. He has such a powerful lust and ego that he does not set boundaries for himself in anything, and the eternal boredom in the background is the reason for his immature behavior. The plotline of vampire movies is mostly straightforward. All emphasis is put on atmosphere and visuals. The change in the visual image of the vampire in cinema directly reflects the attitude and needs of the audience.

Why will the mystery genre remain attractive and always relevant? The correct answer is – fear. Fritz Riemann, German psychologist and psychoanalyst in his book *The Basic Forms of Fear*, writes: „Anxiety is an inescapable part of our life. In constantly changing guises it accompanies us from the cradle to the grave“.

In these words, one can read which basic feeling could become the reason for the formation of popular genres (mystery, horror, thriller, drama). The reason is that as long as there exist humans and the present time, there will be fear, which will constantly catch up with the present day.
